

Педагогіка партнерства у закладах вищої освіти як чинник розвитку суб'єктності здобувачів в умовах розширення академічної свободи

*Бортний Микола Олександрович¹, Арделян Олена Вікторівна²,
Вишинська Галина Василівна³*

Опубліковано	Секція	УДК
26.08.2025	Освіта	378.147:37.013.42:005.336.2
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.16950538		

Анотація В даній статті авторами було розкрито результати теоретичного дослідження щодо особливостей педагогіки партнерства та формування суб'єктності здобувачів освіти в умовах академічної свободи. Констатовано, що сучасні соціокультурні трансформації та євроінтеграційні процеси поширюють гуманізацію та демократизацію закладів вищої освіти в Україні, залишаючи директивні методи викладання в минулому й розвиваючи методи та технології партнерської взаємодії. Надано визначення таким поняттям, як "педагогіка партнерства", "академічна свобода" та схарактеризовано суб'єктність, як складник педагогіки партнерства. Описано модель тривимірної взаємодії педагогіки партнерства за О. Тадеуш. Створено авторську таблицю взаємозв'язку соціального, психологічного, педагогічного компонентів партнерської взаємодії, а також принципів педагогіки партнерства.

Констатовано, що процес формування суб'єктності в закладах вищої освіти передбачає створення рівноправної комунікації та прийняття взаємної відповідальності за участь в освітньому процесі. Слід зазначити, що особливої значущості формування педагогіки партнерства та властивої їй суб'єктності набуває в екстремальних умовах, під час яких створення психоемоційної безпеки постає основою життєстійкості, адаптивності та збереження доступності освітнього процесу. Встановлено, що використання парадигми педагогіки партнерства неможливе без розширення академічної свободи для впровадження інноваційних, творчих методів, а також застосування мобільного освітнього простору в умовах повномасштабного російського вторгнення. Тож, академічна свобода виступає способом впровадження концепції педагогіки партнерства.

¹ Бортний Микола Олександрович, кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри рентгенології та радіології, Харківський національний медичний університет, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7811-3580>.

² Арделян Олена Вікторівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри германських мов, зарубіжної літератури та методик викладання, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7166-0095>

³ Вишинська Галина Василівна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувачка кафедри природничо-математичних дисциплін, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-1145-0179>

Автори розглядають перспективи подальших досліджень в розробці сучасних освітніх технологій в рамках педагогіки партнерства для покращення засвоєння знань нейронетипових особистостей.

Ключові слова: освітня діяльність, формування гармонійної розвиненої особистості, освітній зміст державних стандартів, гуманізація навчального середовища, студенти.

Partnership pedagogy in higher education institutions as a factor in the development of students' subjectivity in the context of expanding academic freedom

Annotation. In this article, the authors present the results of a theoretical study on the specifics of partnership pedagogy and the formation of students' subjectivity in the context of academic freedom. It is stated that contemporary sociocultural transformations and European integration processes contribute to the humanization and democratization of higher education institutions in Ukraine, leaving directive teaching methods in the past and promoting the development of methods and technologies of partnership interaction. The concepts of "partnership pedagogy" and "academic freedom" are defined, and subjectivity is characterized as an essential component of partnership pedagogy. The article describes O. Tadeush's model of three-dimensional interaction within partnership pedagogy and presents an original table illustrating the interrelation of social, psychological, and pedagogical components, as well as the principles of partnership pedagogy.

It is emphasized that the process of forming subjectivity in higher education institutions presupposes the establishment of equitable communication and the acceptance of mutual responsibility for participation in the educational process. It should be noted that the development of partnership pedagogy and the subjectivity inherent in it becomes particularly significant under extreme conditions, where the creation of psycho-emotional safety serves as the foundation for resilience, adaptability, and the preservation of access to education. The study establishes that the implementation of the partnership pedagogy paradigm is impossible without the expansion of academic freedom, which enables the use of innovative and creative methods, as well as the application of a flexible educational space in the context of the full-scale Russian invasion. Thus, academic freedom serves as a key mechanism for implementing the concept of partnership pedagogy.

The authors also outline prospects for further research in developing modern educational technologies within the framework of partnership pedagogy aimed at improving the learning outcomes of neurodiverse individuals.

Keywords: educational activities, formation of a harmoniously developed personality, educational content of state standards, humanization of the educational environment, students.

Вступ

Українське суспільство активно розвивається в напрямку євроінтеграції, що змушує набирати обертів процеси гуманізації освітнього середовища. Треба зазначити, що у світлі світової практики, педагогіка партнерства постає найбільш успішною альтернативою іншим освітнім концепціям. На територіях України концепція педагогічного партнерства почала розвиватися та набувати більшої значущості ще у 80-х роках минулого століття, але більш важливі реформи, викликані соціально-економічними хвилями суспільних трансформацій було втілено в життя лише у XXI ст., що лягло в основу сучасних освітніх реформ, які зазнали активного розповсюдження у 2016 році. Більш активно почали розповсюджуватися та використовуватися освітні ідеї педагогів минулого століття, що впроваджували застосування суб'єкт-суб'єктного підходу, діалогічності та організації самостійної навчальної діяльності [6, с. 133; 11, с. 8-9]. Це, своєю чергою, призводить до необхідності збільшення академічної свободи для

науковців та освітян, що закономірно супроводжується більшою потребою зміни змісту освітніх стандартів у бік посилення педагогіки партнерства. Адже директивні педагогічні методи не можуть відповідати сучасним викликам, метою яких є забезпечення високотехнологічних державних потреб та потреб в інноваціях. Отже, забезпечення потреб ринку праці, що стрімко змінюються у зв'язку з викликами диджиталізації, загальної глобалізації й демократизації детермінують стрімку необхідність трансформації закладів вищої освіти для забезпечення розвитку людського капіталу, що не лише формуватиме кваліфікованих фахівців різних галузей в закладах вищої освіти, але й сприятиме зростанню достатньо гармонійних агентів суспільних змін, розвинених та ерудованих особистостей, що володіють активною соціальною позицією, а також навичками критичного мислення.

Підсумовуючи вищевикладене, можна сказати, що наразі завданням сучасної освіти є формування мобільного інноваційного середовища для розвитку високоінтелектуальних свідомих громадян, з розвинутими гуманістичними, національно-патріотичними та морально-етичними цінностями, які можуть брати участь в суспільних процесах, виступаючи агентами демократичних соціальних та особистісних змін, направлених на особисту самореалізацію. Тому сприяння розвитку соціальної сміливості, творчості й аналітичних здібностей, що детермінують посилення конкурентоспроможності студентів закладів вищої освіти неможливе без застосування можливостей педагогіки партнерства [6, с. 4-12; 7, с. 19; 8, с. 57-59; 16, с. 61-66].

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що педагогіка партнерства детермінує розвиток механізмів формування суб'єктності в освітньому процесі, а можливість впровадження академічної свободи сприяє формуванню простору для застосування технологій партнерських практик під час навчання та розвитку студентів згідно з новими сучасними викликами [2, с. 575; 5, с. 1-13; 9, с. 35-48; 15, с. 296-298; 17, с. 127-134]. Цікавим є той факт, що згідно з дослідженням проведеним І. О. Білецькою та О. М. Коберник, в якому розглядається генеза педагогіки партнерства в гуманістичних теоретичних підвалинах праць В. Сухомлинського, тим самим було визначено одні з більш ранніх методів впровадження педагогіки партнерства в освітній українській спадщині [1, с. 34-36]. Що на думку авторів вказує на значний та досить довгий шлях встановлення принципів педагогіки партнерства в українській освіті. Проте в якості основоположного ядра освітньої концепції XXI сторіччя, дослідниця О. А. Овчаренко вважає суб'єктну парадигму щодо впровадження освітнього процесу, констатуючи динамічний характер суб'єктності в освітньому вимірі та розглядаючи через рефлексивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний та когнітивний складники розвитку особистості у синергії з принципами педагогіки партнерства [10, с. 35-48]. Ряд дослідників, серед яких Ю. В. Павловський, Н. Т. Павловська та М. Я. Щупляк також займались дослідженням основоположних принципів педагогіки партнерства, досліджуючи особливості її сутності, як системи освітнього розвитку, що направлена на ціннісну еволюцію розуміння суб'єктності у сфері освіти [11, с. 4-10].

Неможливо оминати дослідження проблематики розвитку поглядів щодо розвитку академічної свободи, згідно з якими С. В. Заєць вказує на наявність відповідальності закладів вищої освіти дотримання та обов'язкової відповідальності щодо дотримання етичних норм для збереження її ціннісного компоненту для суспільного розвитку здобувачів освіти [5, с. 1-13]. Такі дослідники, як А. Purkis та S. Tomas також вказують на важливість створення та дотримання етичних механізмів, що вирішуватимуть регулярно наявну освітню дилему в рамках педагогіки партнерства між дотриманням академічної свободи та відповідальністю щодо суб'єктної взаємодії учасників освітньої взаємодії [16, с. 127-134]. Робота О. М. Тадеуш складає особливе враження через досить широке представлення науковцем педагогічного партнерства в якості тривимірної

авторської моделі взаємодії на основі причинно-наслідкових зв'язків щодо формування суб'єктності в освітніх закладах з урахуванням етичності цього конструкту [15, с. 61-66].

Однак сучасний Закон України про вищу освіту та інші нормативно-правові доповнення до нього визначають ряд юридичних можливостей та меж для реалізації педагогіки партнерства, надаючи простір для реалізації академічної свободи та підкріплюючи його необхідністю дотриманням принципів академічної доброчесності. Тож, в системах закладів вищої освіти все більше місця виникає для застосування права вибору, щодо методів, форм та навіть змісту освітньої діяльності [6, с. 4-12; 7, с. 6-10, 19]. О. О. Кравченко у своїх дослідженнях вказує на доцільність інституціалізації партнерства між закладами вищої освіти та державними роботодавцями, а також роботодавцями у сфері приватного підприємництва з метою закріплення освітньо-професійної синергії, як різновиду педагогічного партнерства [8, с. 57-59].

Продовжуючи дослідження проблеми педагогічного партнерства в рамках монографії, М. І. Гагарін разом з такими дослідниками, як О. Бялик та І. Дзюбенко вказують на потребу модернізації практично-орієнтованих освітніх механізмів з метою посилення програм підготовки сучасних здобувачів освіти для досягнення більшої професійної майстерності та конкурентоспроможності [9, с. 35-48]. Такі дослідники, як М. І. Гагарін та О. Л. Бузін також вказують на розвиток таких навичок здобувачів освіти, як рефлексія, командна робота, ініціативність, що допомагають швидше інтегрувати обрану професію. Тим самим дослідники наголошують на доцільності використання практик педагогічного партнерства, як ефективного інструментарію для покращення адаптивності майбутніх спеціалістів (на прикладі студентів педагогічної діяльності) [2, с. 567-580]. В той час, як Н. Давидова досліджувала питання особливостей академічної свободи та автономії освітніх закладів [3, с. 21-24].

Не менш важливо у реаліях повномасштабного військового вторгнення російських військ на територію України, звернути увагу на те, що такі дослідники, як Г. С. Поповиченко, Т. С. Притуляк та В. С. Старова констатують важливість створення освітніх партнерств для реалізації синергетичних стратегій стійкості в умовах екстремальних ситуацій, що призводять до нерівності доступу до освітніх послуг, логістичних проблем та безпекових обмежень, які порушують права студентів на освіту через некеровану російську агресію направлену на цивільне населення та інфраструктуру [12, с. 255-257; 13, с. 257-260; 15, с. 296-298].

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що формування суб'єктності здобувачів освіти в умовах академічної свободи має прямопропорційну залежність від активного та юридично коректного впровадження парадигми педагогіки партнерства в освітній процес закладів вищої освіти.

Мета даної статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад формування суб'єктності здобувачів освіти в умовах академічної свободи, як основи для розвитку педагогіки партнерства.

Завдання статті:

1. Визначити поняття “педагогіка партнерства” та її роль в гуманістичному освітньому середовищі.
2. Обґрунтувати місце суб'єктності в рамках педагогіки партнерства.
3. Встановити роль академічної свободи для розвитку педагогіки партнерства.

Результати

Поширення гуманістичних тенденцій в демократичному світі впроваджує концепцію гарантії прав людини, яка сприяє розвитку суб'єктності та наголошує на важливості готовності учасників освітнього процесу до продуктивної партнерської взаємодії та відкритого, доброзичливого діалогу, ґрунтованого на повазі [9 с. 7-8]. Таким чином, педагогіка партнерства є уособленням парадигми гуманної співпраці, розуміння

взаємної відповідальності, плекання поваги до прав людини й загальних принципів демократії освітніх процесів, а також враховує індивідуальні особливості та відмінності кожного з учасників цього процесу [6, с. 4-12; 7, с. 19; 16, с. 61-66]. Освітній процес, обумовлений парадигмою педагогіки партнерства є напрямом сучасної демократичної педагогіки й базується на широкому використанні творчого потенціалу його представників, що супроводжується застосуванням різних творчих технологій для викладання, опрацювання та засвоєння навчального матеріалу [6, с. 4-12; 8, с. 57-59; 9 с. 8-9; 16, с. 60–61]. Така дослідниця, як О. Тадеуш розглядає педагогіку партнерства через тривимірну модель, що побудована на взаємодії соціального, психологічного та педагогічного компонентів. Синергія цієї трикомпонентної моделі зображена авторами на рисунку 1 та направлена на комплексне й емоційно безпечне сприйняття освітнього процесу для здобувачів освіти. Адже соціальний компонент педагогіки партнерства, направлений на взаємодію педагогічних представників, студентів, а також інших представників навчального процесу, що забезпечує прозорість і легкість отримання необхідної інформації. Психологічний компонент забезпечує емоційну безпеку, яка створюється повагою до особистості та особистісних особливостей здобувачів освіти, що відображається в процесах співпереживання та взаєморозуміння. А педагогічний компонент забезпечує організацію коректного та цілеспрямованого надання освітніх послуг й освітньої діяльності, що направлені на інтерактивні форми засвоєння матеріалів в процесі освітньої взаємодії. Тому що, саме реалізація суб'єктної взаємодії є ключовою формою впровадження педагогічного партнерства, яка має найбільший потенціал розвитку в умовах академічної свободи, а також забезпечує стимулювання позитивних змін в освітньо-науковому середовищі за умови збереження принципів академічної доброчесності [2, с. 575].

Рис. 1. Модель тривимірної взаємодії педагогіки партнерства по О. Тадеуш.

Тож, досліджуючи вплив суб'єкт-суб'єктної взаємодії на характер освітнього процесу в рамках реалізації концепції педагогіки партнерства, І. Андрощук вказує на те, що саме така форма взаємодії студентів та інших учасників освітнього процесу призводить до посилення навичок соціальної взаємодії й сприяє можливості досягнення успіху у подальшому житті [9, с. 14–15]. Одночасно слід зазначити, що аналіз з позиції антропологічного, а також інтерсуб'єктивістського підходів вказує на те, що партнерство, можна схарактеризувати як акт природної взаємодії людства, які простежуються у діалогічності, кооперативності, соціальній сутності взаємодії, як

чинники які детермінують становлення суб'єкта й забезпечують можливості до самореалізації особистості. Тобто, партнерська взаємодія являє собою перманентний процес, який охоплює такі етапи, як:

- діалог;
- консенсус;
- практична діяльність.

Об'єднання сукупності послідовних етапів партнерської взаємодії являє собою механізм встановлення партнерства. Однак, для встановлення партнерської взаємодії важлива наявність низки таких ціннісних орієнтацій, як толерантне ставлення до партнера, так і для рівноправного суб'єкта взаємодії, готовність нести відповідальність за зміст власних дій та отриманих результатів, встановлення добровільності співпраці, а також визнання індивідуальних особливостей та відмінностей одне одного постають предикторами для встановлення педагогічного партнерства [15, с. 58-59]. Вважаємо потрібним додати, що такі дослідники, як Г. Мід та Ч. Кулі визначають взаємодію між людьми, в якості перманентного діалогу. Саме такий діалог на думку дослідників здійснюється суб'єктом за допомогою спостереження, аналізу та самоаналізу, а також розуміння власних намірів та перспектив партнерської взаємодії. Отже, педагогіка партнерства передбачає прагнення до взаємодії з учасниками освітнього процесу [15, с. 59]. Що вказує на суб'єкт-суб'єктні та суб'єкт-об'єктні форми взаємодії, які полягають в основі концепції педагогіки партнерства, сприяють об'єднанню здобувачів та працівників освітнього процесу, як свідомих, рівноправних партнерів, що вміють брати на себе спільну відповідальність за результати освітнього процесу в закладах вищої освіти згідно з принципами педагогічного партнерства [9, с. 8–9; 16, с. 60–61]. Що на погляд авторів статті сприяє подальшій самореалізації особистостей, які освоїли вище згаданий ряд навичок в процесі освітньої діяльності.

Слід зазначити, що такий видатний педагог, В. О. Сухомлинський також констатував основоположний характер взаємодії, основою якого є діалогічність та суб'єктність педагогіки партнерства, що будується в рамках такої моделі, як “довіра – рівність – добровільність – відповідальність”. Тож, на думку В. О. Сухомлинського саме наявність, а також якість діалогу в освітньому процесі створює можливість для виникнення суб'єкт-суб'єктного підходу, як специфічного психічного особистісного стану, що являє собою важливий прояв суб'єктності, який ілюструє найвищий рівень системності й постає проявом цілісності суб'єкта [1, с. 36; 10, с. 303].

Продовжуючи аналізувати особливості суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу в рамках концепції педагогіки партнерства, можна зробити висновок, що:

- суб'єкт-суб'єктні стосунки являють собою такий вид міжособистісного контакту, що ґрунтується на застосуванні послідовної мотиваційної діяльності;
- особистісно-орієнтована взаємодія серед учасників освітнього процесу виступає фактором, що провокує діалогічність спілкування й сприяє розвитку суб'єктивної позиції здобувачів освіти;
- суб'єкт-суб'єктні стосунки учасників освітнього процесу продукують розвиток творчих здібностей, співробітництва та ініціативності, а також навичку конструктивного вирішення конфліктних ситуацій;
- суб'єкт-суб'єктні стосунки ґрунтуються на концепції гуманності й демократичності [6, с. 134].

Отже, суб'єктність являє собою вибіркову можливість суб'єктів освітньої діяльності щодо формування особистісних змін шляхом рефлексування, освоєння та продукування нових знань, що супроводжується прагненням до саморозвитку та пізнавальної активності щодо перетворення внутрішнього та зовнішнього світу [10, с.

304]. Це означає, що закономірною метою сучасного освітнього процесу в рамках концепції педагогіки партнерства постає розвиток суб'єктності [10, с. 304].

Проте, треба зазначити, що орієнтирами для етичного формування суб'єктності в поведінці освітян та здобувачів освіти виступають такі чинники, як:

- перевага у використанні організаційних можливостей над дисциплінарними;
- зниження напруги в комунікації, а також уникнення роздратування на користь розвитку емоційної стриманості;
- позитивне ставлення та неодмінна відкритість до освітньої взаємодії;
- превалювання активних форм реагування над реактивними [1, с. 36].

Застосування даних чинників щодо формування суб'єктності здобувачів вищої освіти в умовах академічної свободи відображено нижче в таблиці 1., де авторами висвітлені основні принципи педагогічного партнерства згідно з тривимірною моделлю О. Тадеуш, яка була упорядкована авторами даної статті.

Таблиця 1. Принципи педагогічного партнерства згідно тривимірної моделі О. Тадеуш (авторська розробка).

Компоненти педагогічного партнерства за О. Тадеуш.	Особливості компонентів	Принципи педагогічного партнерства
Соціальний	Система зв'язків педагогічних працівників, здобувачів освіти та інших осіб причетних до закладу вищої освіти.	гуманізм та відкрита комунікація;
		взаємна соціокультурна відповідальність, повага та рівність прав особистості;
		добровільність, дотримання домовленостей та співпраця;
Психологічний	Система психоемоційної довіри та комфорту під час освітнього процесу.	довіра та позитивна налаштованість;
		відкрите (діалогічне) спілкування;
		доброзичливість та оптимізм;
		толерантність та взаємоповага;
		взаємна підтримка й визнання;
Педагогічний	Система організації освітніх заходів, направлена на розвиток знань та вмінь здобувачів освіти та підвищення кваліфікації педагогічних працівників.	спадкоємність традицій та впровадження інноваційності
		науковість та технологічність;
		мобільність та варіативність;

		системність та комплексність;
		компетентність та ефективність;
		оптимізм та довгостроковість.

Як видно з наведеної таблиці, впровадження педагогіки партнерства в сучасних закладах освіти потребує виконання вище перерахованих принципів. На погляд авторів, впровадження принципів педагогіки партнерства містить в собі великий потенціал для успішного розвитку конкурентоспроможних, критично мислячих, освічених та свідомих громадян, що справляються з викликами епохи екстремальної автоматизації. Однак, необхідно зауважити, що оскільки педагогіка партнерства змінює характер взаємодії між педагогічними працівниками та здобувачами освіти, сприяючи рівноправному статусу перших та других, автоматичним постає питання необхідності збільшення академічної свободи.

Треба констатувати, що сам факт застосування принципів та технологій педагогіки партнерства автор вважає актом активного розширення академічної свободи, як детермінанти створення вільних умов формування освітньої траєкторії з метою збільшення науково-освітнього потенціалу та розвитку нестандартного мислення. Не менш важливо зазначити, що академічна свобода являє собою свободу академічних інституцій, здобувачів освіти, викладацько-професорського складу, що обмежується лише нормами статуту, спеціалізацією кафедр, розкладом занять та нормативно-правовими актами [3, с. 22].

Отже, академічна свобода є основоположним компонентом реалізації концепції педагогіки партнерства в закладах вищої освіти. Оскільки саме наявність академічної свободи в правовому полі обумовлює можливість педагогічних працівників обирати та створювати не типові, інноваційні та інтерактивні технології, методи та способи викладання матеріалу. Така свобода педагогічних працівників розширює межі сприйняття інформації, пізнання та збільшує можливості застосування сучасного наукового підходу з урахуванням збільшення інформації про нейронетипових представників соціуму, роблячи освіту та освітній процес більш доступним й цікавим.

Висновки

Педагогіка партнерства уособлює відповідь соціуму на виклики сучасності і її розвиток та розповсюдження, підтверджує неспроможність авторитарних методів освітньої діяльності до розвитку конкурентоспроможних спеціалістів та адаптивних особистостей, як творчих суб'єктів діяльності. Одночасно, формування суб'єктності постає формою активного освоєння світу, професійних знань та навичок, завдяки яким розвиваються навички рефлексії, аналізу, критичного мислення, співпраці в команді, вміння вирішувати конфліктні ситуації та можливості особистісного й професійного саморозвитку здобувачів освіти. Це робить формування суб'єктності однією з важливих та необхідних ланок для успішної євроінтеграції громадян України та сприяє підтримці й розвитку економічних процесів в державі. Інструментами формування суб'єктності здобувачів вищої освіти постають інтегративні та інтерактивні методи та технології гуманістичної концепції педагогіки партнерства, що плекає свободу волі, повагу й толерантність до особистості, автономію, самореалізацію, а також партнерську взаємодію. В даній гуманістичній концепції педагогічні працівники виступають організаторами та координаторами автономної, пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти, а здобувачі освіти виступають в ролі суб'єкта діяльності, що здатен

автономно приймати цілі освітнього процесу, відповідально засвоювати знання та створювати інтелектуальні авторські продукти діяльності з метою самовдосконалення та саморозвитку, як наслідок реалізації власної свободи вибору, а також обумовленим сформованою суб'єктивністю явищем життєтворчості.

Список використаних джерел:

1. Білецька, І. О., Коберник, О. М. Педагогіка партнерства та її реалізація в творчій спадщині В. Сухомлинського // Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 171. – Кропивницький : РВЦ ЦДПУ, 2018. – С. 34–39. – URL: <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/171/7.pdf>.
2. Гагарін, М. І., Бузін, О. Л. Педагогічне партнерство як засіб професійної адаптації молодих учителів // Наука і техніка сьогодні. – Київ, 2024. – Вип. 8(36). – С. 567–580. – URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/14356/14426>.
3. Давидова, Н. Академічна свобода та автономія закладу освіти: межі здійснення // Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, ТОВ «Гарантія», Адвокатське об'єднання «Gestors». – 2018. – С. 21–24. – URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/5.pdf>
4. Єпіхіна, М. А. Реалізація ідей педагогіки партнерства у сучасному вимірі // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2021. – Вип. 1 (48). – С. 133–136. – DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.48.133-136>. – URL: <http://visnyk-ped.uzhnu.edu.ua/article/view/234920>
5. Заєць, С. В. Розвиток поглядів на академічну свободу як базову цінність освітньо-наукової діяльності // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: педагогіка та психологія. – 2025. – Вип. 8. – DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2025-8-01-03>.
6. Закон України від 01.07.2015 № 1556-VII «Про вищу освіту». – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
7. Концепція розвитку освіти України на період 2015–2025 років. – URL: https://www.navs.edu.ua/files/zakon_ukr/proek-rozv-osvitu.pdf.
8. Кравченко, О. О. Соціальне партнерство в Україні та його особливості в розвинених країнах // Молодий вчений. – Одеса, 2016. – № 6. – С. 57–61. – URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CN R=20&S21STN=1&S21FMT=ASP meta&C21COM=S&2 S21P03=FILA=&2 S21STR=molv 2016_6_17.
9. Модернізація професійної підготовки майбутніх педагогів у контексті освітніх трансформацій : кол. моногр. / О. Бялик, М. Гагарін, І. Дзюбенко [та ін.] ; за ред. О. Коберника ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. – Умань : Візаві, 2024. – 275 с. – URL: <https://eprints.zu.edu.ua/42807/1/1.pdf>.
10. Овчаренко, О. А. Сутність поняття «суб'єктивність» у педагогічному вимірі // Вісник. Серія: Педагогічні науки. – 2021. – № 12 (168). С. 302–304 – URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/455/487>.
11. Павловський, Ю. В., Павловська, Н. Т., Щупляк, М. Я. Педагогіка партнерства: сутність, основні ідеї та принципи // Педагогічна Академія: наукові записки. – 2024. – Вип. 13. 16 с. – DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14590320>. – URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/530/411>.
12. Поповиченко, Г. С. Вища освіта в умовах воєнного стану // Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – С. 255. – URL:

[https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced training UDU.pdf](https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced%20training%20UDU.pdf).

13. Притуляк, Т. С. Як повномасштабне вторгнення вплинуло на освіту в Україні // Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – С. 257. – URL: [https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced training UDU.pdf](https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced%20training%20UDU.pdf).

14. Старова, В. С. Синергетичні ефекти в освітньому процесі під час воєнного стану // Освітній процес в умовах війни та у повоєнний період: виклики, правила, перспективи : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 4 березня – 14 квітня 2024 року. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. – С. 296. – URL: [https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced training UDU.pdf](https://cuesc.org.ua/images/informlist/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82%20advanced%20training%20UDU.pdf).

15. Тадеуш, О. М. Освітнє партнерство у просторі вищої школи: вітчизняний та зарубіжний досвід // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – 2020. – № 33 (1). – С. 61–68. – DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2020.33.7>.

16. Pupkis, A., Tomas, S. Higher education: academic freedom and social responsibility // Humanities studies: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. – Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2023. – Vol. 17 (94). – P. 127–136. – DOI: <https://doi.org/10.32782/hst-2023-17-94-13>. – URL: <http://humstudies.com.ua/article/view/298032/290838>.